

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากเมืองเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้สภาวะแวดล้อมของเมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วย หากการอนุรักษ์เป็นสิ่งมีคุณค่าแล้วเราต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมือง ด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่อาจสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้ แต่เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องการอนุรักษ์ไว้ จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเมือง ส่งผลต่อการอนุรักษ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลและหน่วยงานท้องถิ่นที่ต้องคิดหาวิธีในการวางแผนทั้งในระดับภาคและเมือง

กรณีเมืองเชียงใหม่ นับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ที่กำหนดให้เชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางที่มีความสำคัญในระดับภาค ทำให้เมืองมีปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ก็คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพการพัฒนาด้านกายภาพของเมือง มีการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้าง (Built up area) ส่งผลให้พื้นที่เมืองมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดินมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละพื้นที่ของเมืองก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาการทำลายโครงสร้างของเมืองโบราณที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานกว่า 700 ปี ส่งผลให้โบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของเมืองได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าโบราณสถานเมืองเชียงใหม่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. 2478 และโบราณสถานส่วนใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเมืองชั้นใน ได้รับการประกาศตามผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่เป็นการใช้ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อควบคุมกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ แต่ผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาเมืองที่ปรากฏเป็นปัญหาในปัจจุบัน กลับชี้ให้เห็นว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผ่านไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ

โบราณสถาน ด้วยเหตุแห่งปัญหาที่กล่าวมาจึงเป็นที่มาของการศึกษาในหัวข้อวิจัย : ผลกระทบของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณเมืองเชียงใหม่

จากสถานการณ์ด้านการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันกำลังอยู่บนความเสื่อมถอยของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ล้านนามากขึ้นทุกขณะ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์โบราณเมืองเชียงใหม่ ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้เพื่อต้องทราบถึงสภาพและปัญหาทางกายภาพของโบราณสถาน ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมือง เพื่อเสนอแนวทางในการวางแผนเพื่อป้องกันปัญหาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยวิธีการทางผังเมือง เพื่อให้โบราณสถานสามารถดำรงอยู่ภายใต้สภาพการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองเชียงใหม่จากเดิม
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองเชียงใหม่
3. เพื่อประเมินผลกระทบของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางและวิธีการแก้ไขป้องกันปัญหาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ประมาณ 40 ตารางกิโลเมตรและพื้นที่ต่อเนื่อง การแบ่งขอบเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ยึดตามแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่เป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (แผนที่ 1.1)

- พื้นที่เขตเมืองเก่าหลัก : ครอบคลุมพื้นที่บริเวณเขตกำแพงเมืองชั้นในและเขตกำแพงเมืองชั้นนอกและบริเวณโดยรอบเขตเมืองเก่า
- พื้นที่เขตเมืองบริวาร : ครอบคลุมพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตเมืองเก่าหลักไปทางทิศตะวันตกบริเวณถนนห้วยแก้ว-สุเทพ เป็นที่ตั้งของเวียงสวนดอกกับเวียงเจ็ดลิน และพื้นที่ต่อเนื่องไปทางด้านทิศใต้ของเขตเมืองเก่าหลักเป็นที่ตั้งของเวียงกุมกาม

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และกิจกรรมอื่นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกับการใช้ที่ดิน ตลอดจนผลกระทบในลักษณะต่างๆที่มีผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งการทบทวนวรรณกรรม (Literature review) เพื่อให้ทราบถึงหลักการ แนวความคิด และแนวนโยบายต่างๆที่เกี่ยวข้อง การศึกษาข้อมูลโดยค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร รายงานการวิจัย แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศตลอดจนแผนงานโครงการของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของเมือง เพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งศิลปกรรมและโบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญในพื้นที่ ตลอดจนลักษณะพิเศษทางด้านกายภาพของเมืองที่เปลี่ยนไปโดยแบ่งตามช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์

3. ศึกษาการใช้ที่ดินประเภทต่างๆของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันโดยพิจารณาจากรูปแบบของการใช้ที่ดินที่ผ่านมา ว่ามีพัฒนาการที่สัมพันธ์โดยตรงและทางอ้อมกับพื้นที่อนุรักษ์เขตเมืองเก่า ซึ่งตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของเมืองโดยวิธีการศึกษาจากข้อมูลที่ได้ในข้อที่ 2 เพื่อเข้าใจถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินประเภทต่างๆที่เกิดขึ้น และนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผล เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของประเด็นที่ศึกษาตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ปัจจุบัน

4. ศึกษาประเภท ที่ตั้ง และความเข้มข้นของการใช้ที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์เขตเมืองเก่านั้น จะมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เป็นประเด็นสำคัญของการศึกษา โดยการพิจารณาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงมีความสอดคล้องการใช้ที่ดินข้างเคียงหรือมีความขัดแย้งอันจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์เขตเมืองเก่าโดยใช้ตัวโบราณสถานเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ส่วนวิธีการศึกษารูปแบบของกิจกรรมใช้วิธีการออกสำรวจในภาคสนามโดยการสังเกต การจดบันทึก และการถ่ายภาพในพื้นที่ศึกษาจริงเพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจในสภาพจริงของกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น

5. ศึกษาลักษณะของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบ โดยวิเคราะห์การใช้ที่ดินเชื่อมโยงกับการคมนาคมขนส่งของเมือง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่อนุรักษ์เขตเมืองเก่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมที่มีการกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นแออัด มีผลกระทบต่อพื้นที่โดยตรงและจากรูปแบบการจราจรในลักษณะของมลภาวะเกิดจากระบบการสัญจร และปริมาณการสัญจรที่เกิดขึ้นกับเขตเมืองเก่าต่อพื้นที่บริเวณโดยรอบ ส่วนวิธีการศึกษาอาศัยข้อมูลจากหน่วยงานด้านการขนส่งที่มีการศึกษาวิจัยไว้เป็นหลักและการสำรวจภาคสนามประกอบ

6. นำข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์จากการออกภาคสนามมาวิเคราะห์และประมวลผลจากองค์ความรู้ทั้งหมดเพื่อสังเคราะห์สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินส่ง

ผลกระทบต่อการอนุรักษ์พื้นที่เขตเมืองเก่า โดยเลือกใช้วิธีการประเมินผลกระทบในลักษณะของการวัดผลกระทบ เชิงคุณภาพ (Qualitative) ดังนี้

1) วัดผลกระทบ ระหว่างกิจกรรมกับกิจกรรมว่ามีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกันและกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีความขัดแย้งกับการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ อันเนื่องมาจากกิจกรรมที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งพิจารณาจากเกณฑ์การวัดผลกระทบของตัวแปรตั้งคือ โบราณสถาน และตัวแปรตามคือ กิจกรรมต่างๆที่มาสัมพันธ์กับโบราณสถานว่ามีผลต่อการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์

2) วัดผลกระทบ ในลักษณะของผลกระทบทางบวกและผลกระทบทางลบตลอดจนนำผลกระทบที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันมาประเมินผลกระทบ ซึ่งเทคนิควิธีในการประเมินผลกระทบ โดยเลือกใช้วิธีการซ้อนทับเชิงพื้นที่หรือแผนภาพเชิงซ้อน (Overlay Mapping) และนำหลักการของ การจำแนกการใช้ประโยชน์ (Use Classification) มาประยุกต์ใช้ในการแจกแจงลักษณะของปัญหาและผลกระทบต่างๆ ที่มีต่อโบราณสถานในเขตเมืองเก่า

7. สรุปผลการศึกษารูปภาพและปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเมืองที่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหา และข้อจำกัดของการพัฒนากิจกรรมที่เป็นเงื่อนไขในการใช้ที่ดินให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ในอนาคตได้

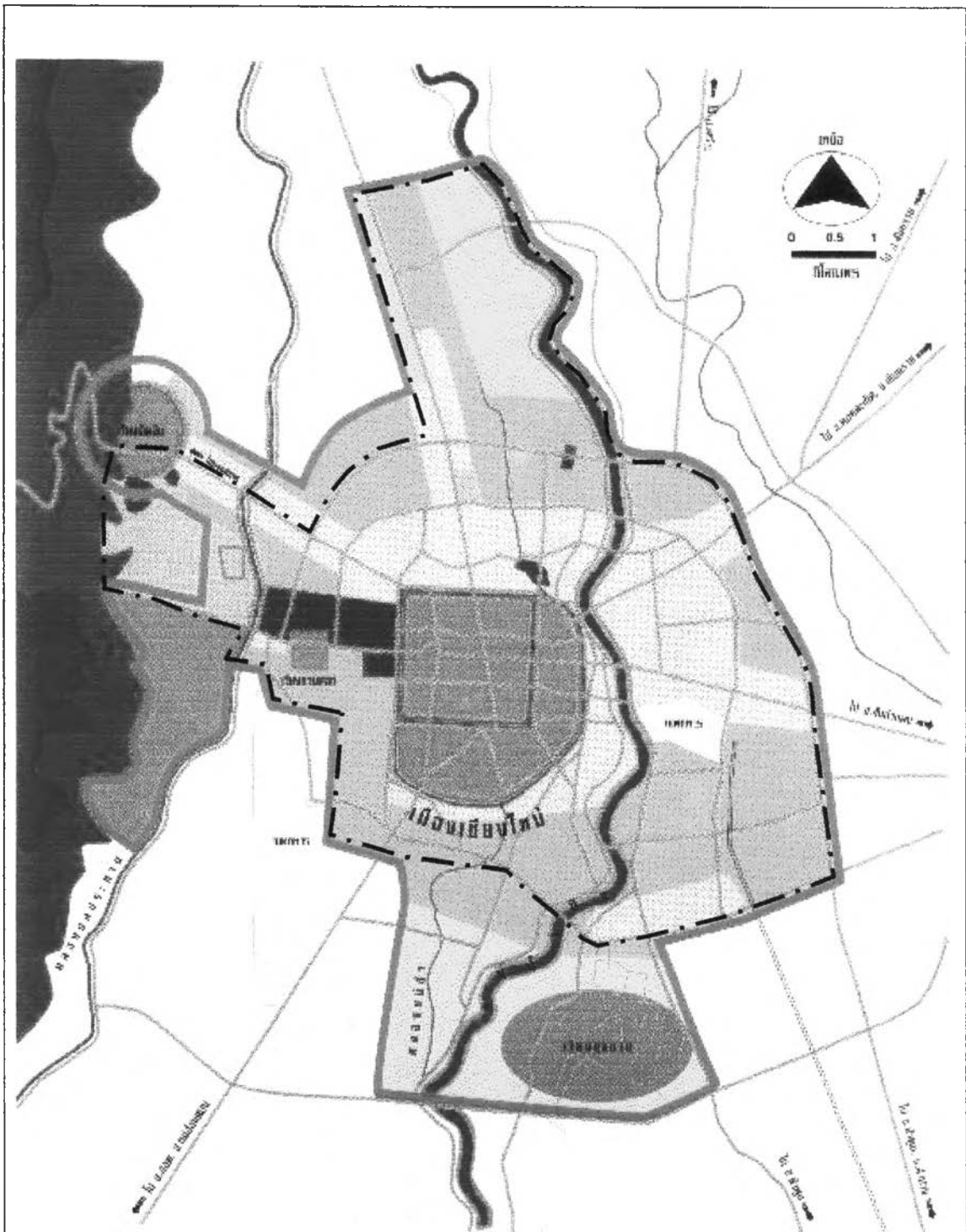
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษา ทำให้มีความรู้และความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินกับการคมนาคมขนส่งที่มีความเชื่อมโยงกับการเติบโตของเมืองแล้ว ยังมีผลกระทบต่ออนุรักษ์สภาพทางกายภาพของโบราณสถานในเมือง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อควบคุมการพัฒนาด้านกายภาพของเมือง ให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และสามารถดำเนินการควบคู่กันไปได้ที่เหมาะสม ตลอดจนสามารถนำกรณีศึกษาไปประยุกต์ใช้กับเมืองประวัติศาสตร์อื่นๆที่กำลังประสบปัญหาจากการใช้ที่ดินได้ต่อไป

1.6 คำจำกัดความ

คำจำกัดความของคำว่าโบราณสถานตามกฎหมาย หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดีรวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี

ประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์แล้ว คำจำกัดความของคำว่าโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ที่
 ใช้ในการศึกษานี้ ยังมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น
 ซึ่งเป็นองค์ประกอบและโครงสร้างของเมืองโบราณอย่างคูเมือง กำแพงเมือง และสิ่งก่อสร้างจาก
 ศรัทธาในพุทธศาสนาหรือวัด ตลอดจนจตุรมุขต่างๆของเจ้านาย และอาคารแบบเรือนพื้นดินซึ่งเป็น
 ศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบการก่อสร้างแฝงด้วยระบบคติความเชื่อไว้ นอกจากนี้ยังครอบคลุม
 ถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเมืองอย่างใกล้ชิดกลมกลืน ซึ่งสิ่งเหล่านี้
 ล้วนเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและเมืองในอดีต อันเป็น
 มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่
- · - · - · ขอบเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ที่มา: แผนแม่บทโครงการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์
เชียงใหม่, กรมศิลปากร, 2542, หน้า 33.

มาตราส่วน 1 : 62,500

